

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura' körében.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA**.

Pesten.

Május' 30d. 1837.

21. szám.

Tartalom: Magyar literatura. Philosophia. Az okoskodás és költészet' tudománya Saskutól (*Karácson Tivador*), 167. l. Német literatura. Románok és novellák. Tieck' legújabb novellája, 172. l. Bibliographia, 174. l. — Literatúrai mozgalmak, 174. l. Irói ellenmondás, 174. l.

MAGYAR LITERATURA.

Philosophia.

- 4) *Az okoskodás' és költészet' tudománya a' szép tudományok' ismertetésével. Pesten, 1836. Esztergami k. Beimet József' tulajdona. 8r. 95 és 344 lap.*

A' jelen kötet nem egyéb, mint külön szerzők által, külön időben, külön tárgyról, külön szellemben írt két külön munka. Recensentst itt közelebbről csak az első érdeklí, melly a' főczím szerint „az okoskodás' és költészet' tudománya“; a' különczímeken „az o. és k. alaptudománya.“ Mind a' két szakasz' végén ezt olvassuk: *Irt a Sasku Károly*. Lássuk ezeket. Bajlódjék a' többivel más, ha tetszik.

Tornay panaszszal végzé regénybírálatit, nekem azzal kell kezdenem. Szerencsés olvasó! te kezdedbe veszed *Sasku Károly*' sokat ígérő munkáját, megérted az első lapon hányadány vagy vele, 's elteszed azt egy esendes „*requiescat in pace*“ val örökös nyugalomra: nekem szegény criticusnak ellenben lapjait olvasnom kell, taglalnom, bírálnom; 's illy lelki szülöttel az épen nem könnyű dolog. Első értekezésének czíme: „Okoskodás' alaptudománya.“ Már itt elakadok. Mi ez? Mit ért a' szerző alatta? Logica vagy philosophia

fundamentális-e ez? Hiába töröm fejemet. Olvasd végig! gondolám, majd kiviláglik. 'S íme megtevétem azt, 's nem vagyok okosabb mint előbb! Ez lehetetlen, fogja valaki mondani. De miért? Hát ha a' szerzőnek magának sem vala tiszta fogalma czéljáról? Sasku úrral történt volna-e ez a' világon először? A' bevezetésben ugyan tudunkra adja: hogy „a' képzeletek és gondolatok — nem külső forma szerinti, hanem — az általok előterjesztett tárgyak' természetere szerint való elrendelése, összekötése vagy különválasztása, egy szóval a' gondolkodás' szerközete“, előadásának tárgya, minélfogva értekezését logikai tartalmúnak lenni hiszszük: de az olvasást folytatva, alap-philosophiai vizsgálódásokra megyen át, az igazat, szépet, jót, úgy mint ezeknek ellentétét, a' hamisat, rútat és rosszat igyekszik velünk megismértetni, „hogy amazokat keresni, emezektől pedig őrizkedni tanultván, éltünk lehet legboldogabbá tegyük“; továbbá ezen elvekből a' gondolkodás' szabályait megállapítván, azokat a' nyelvbéli előadásra alkalmaztatja, mi által értekezése logikai, alapphilosophiai és rhetorikai elemekből összeálló characternélküli zaggyvalékká válik,

mellyre a' sokat ígérő „okoskodás' alaptudománya“ cím rá nem illik, mivel alatta alaplogicianál mást alig érthetünk. De menjünk a' tartalomra.

A' bevezetésben kikél a' szerző a' philosophusok ellen, mivel tudományukat eddig olly szilárd elvre nem állapíták mint a' mathematicusok, kik „felvett vizsgálódásainak előre egy — és pedig csak egy — alapigazságot, de csalhatatlant vetnek alá, t. i. hogy kettő több egynél, vagy is egy kevesebb kettőnél. Ezt egyedül Győry Sándor és Nagy Károly tudós hazánkfiak' kedvökért jegyzém ki, hogy e' tetemes felfedezést használva, ezentúl a' mathesist ezen egy csalhatatlan elvre alapítani 's így a' lehetőségig egyszerűvé tenni el ne mulasztják. Folytatva bevezetését, iskoláink' rhetorikai, oratoriai (ez talán az elsőhöz tartozik) és logikai tanításaival való elégtelenségét nyilatkoztatja ki, 's végre Cicerót dühösen sarokba szorítja. „Az oratoria, mond, már többet kíván, — olly sokat, hogy a' híres Cicero egy egész hosszú könyvben (mellyben alig van valami bizonyos állítás) töméntelen és mesterségesen beszélve is meg nem tudta mutatni, mi az oratoria, vagy csak éppen azt mutatta meg, mi nem az.“ Arról tehát fogalma sem volt! De beszédei szónokinknak még mindig mustrául szolgálnak! „Szerencsétlen példány! kiált fel szerzőnk. A' legalábbvaló személy nem tudja olly underitólág és piszkosan lehordani veszekedő társát, mint Cicero Catilinát és Antonium. A' többi része beszédeinek részint szenvedhetetlen üres pöffeszkedés, részint a' legszemtelenebb alacsony hízeltetés.“ Átmegyek a' dolog' velejére.

Az első részben az „okoskodás' alapjai“ fejtegettetnek. Itt van a' munka' középpontja, mert a' szépnek, jónak és igaznak kútfejei vétetnek vizsgálóba. Ezen fölfedezésekben Sasku Károly úr előtt a' világ' legnagyobb bölcsői fáradoztak; de ő keveset hajt rájuk, neki ez csak kicsinyiség! Ő „felvesz egy kisdedet, 's követvén őt a' szerint a' mint apránként okosodik, magából a' természetből fejt ki az okoskodás' alapjait.“ Lehozása egészen materialisticai. „A' kisded, így kezdi magyarázatát, nem hoz a' világra egyebet magával érzékenységnél“ (talán érzékiségnél, sensualitásnál, mert érzékenység

sentimentalitás). Az első érzés szüli benne az öntudatot, az érzés a' képzeletet is, mellynek ismétlése az emlékezet. Így jut a' létező dolgok' — az igazság' — isméréstéhez. — Gyakorlatilag némelly tárgyak kellemetesen, mások kellemetlenül hatnak érzékiségére; amazokat kívánja, ezektől iszonyodik, 's ez szülő perczenete a' szép' és jó', rút' és roszról való eszméknek; a' tárgyak' behatásai, testiségünk' ösztönei, 's idegeink' nagyobb vagy kisebb rezgések, eszközlik egyszerűen ezen, Sasku Károly úron kívül, mindenki által olly megfoghatatlan csodákat. Itt másod ízben kell a' szerzőtől kérdeznem, tudta 's érzette-e világosan, melly fába vágta fejszóját? A' világ' minden bölcsé eddig belső és külső életünk' tünetényeit, tárgyilagosan, három elvből igyekezett magyarázni, 's ennél fogva három főrendszeret állította fel: a' spiritualismust, melly a' szellemit; a' materialismust, melly az anyagi, 's a' dualismust, melly mind a' két elvből indul ki. A' szerző az öntudatot, képzeletet, akaratot, szóval elme- és gyakorlatbeli tehetőségünk' összes munkásságát, az érzékiségből és tapasztalásból származtatja, tehát az anyagi elvből, kirekesztvén a' szellemit. Neki tehát csak az lehet igaz, a' mi érzékeink' tanúbizonyosságán épül, a' mi látható, tapintható, izlelhető stb. 's csak az jó, a' mi testiségünk' kívánságaival összeegyezik. Tanítása szerint ennél fogva ezen egész mindenségben nem létezik más az anyagi természetnél, minden lény, minden hatás, tünetény, cselekedet, ennek kénytelenségi törvénye alá van vetve. Így egy csapással minden érzékfeletti, minden erkölcsi tárgyak megsemmisítetnek. A' világ' ennél fogva önmagától való 's örökös, mi emberek, részei ezen anyagi véghetetlenségnek, érczláncokkal körül vagyunk bilincselve a' kénytelenség' törvényétől, 's szükségkép gépely módra vándorunk a' megsemmisítés' sírjai felett; nincs isten, öröklét, szabad akarat, nemesülés, erény — ezek mind pusztá hangok, üres agyszüleményei egy beteg ábrándozásnak! — A' szerző visszadöbben következtetéseiteimről! 's valóban nem is szándékom azokat rá fogni: de eszébe kellett juttatnom, milly nehéz követ mozgat meg gondolatlanul. Hogy munkásságunk két elvből származik, természetünk érzeki és szellemit egyszerűen mind; ez öntudatunk

által minden bizonytalanságon túl van: de mi kép hasson ezen két elv egymásra? az mind addig embernek magyarázhatlan titok fog maradni, míg az anyag és a szellem lényét meg nem ismérjük, azaz titok fog maradni — örökké. Egyet a' másból magyarázgatni, a' mindenséget — az emberrel együtt — vagy szellemesíteni, vagy anyagítani akarni, czélt soha nem érő törekvés; 's a' dualismus ennél fogva minden józan hypothesisekre nem alapuló, 's magát aegyptusi setéségű megfoghatatlanságba nem burkoló philosophiának alapigazsága. Milly silányak p. o. a' szerző ebbeli magyarázatai! Szerinte az érzés szüli az öntudatot, az érzéki kívánság a' jót. Minő szó- és értelembeli zavar ez! Az állatok is érzenek, 's érzékiségük 's ösztöneik még hatásosabbak a' miéinknél; de birnak-e azért emberi öntudattal? van-e fogalmuk az erkölcsi jóról? Ha a' ló, mond Kant anthropologiai leczkéiben, öneszméltre jutván az én' fogalmát képzelhetné, leszállanék hátáról, 's kalapomat levéven előtte, azt, mint hozzám hasonló lényt, mint társamat, köszöntém. Az emberi öntudat nem merő eszmélés mint az állatoknál, hanem eszmélete annak, hogy eszmélünk; mi szellemi szemekkel visszatekinthetünk (reflectálhatunk) öntudatunk' munkálódására, 's ennek módját 's törvényeit is megismérhetjük. — Hasonlóképp a' jónak értelme részint igen is érzéki, mert anyagi jókat is képzelünk alatta, mellyeket önkényt 's szükségkép kívánunk, minél fogva a' boldogság bizonyosan rendeltetésünk' egyik kiegészítő része: de azért a' boldogság kizárólag nem egyedüli célunk, mint azt a' szerző állítja; a' jónak fogalma egy kissé terjedelmesebb szűk 's egyoldalú képzeletinek szabásánál. Erkölcsi értelemben ez egy az erénynyel, mellyre minket eszünk 's lelkiösméretünk' parancsai köteleznek — általányosan, nem tekintve azt, valósítása gyönyörrel vagy fájdalommal legyen-e összekötve. 'S csak ezen erkölcsi jó rendeltetésünk' legfőbb célja, mellynek minden boldogságunkat illető érzéki törekvésünk alá van rendelve.

Nehéz dárdát fogtam fel a' könnyű lovas ellen, 's csak most veszem észre, hogy ilyenmü küzdésem tágasabb tért kíván, mint azt e' lapok' szűk sarampói' engedik: felváltom tehát fegyveremet 's rövidebben bánom lovas gommal, ámbár vitázásbeli tárgyaink' fontos-

sága 's komoly természete rövid bevezést nem enged.

A' szép, jó' és igaznak fogalmi, folytatja okoskodását, csak egyetemi tekintetbe helyesek, alkalmazásokban pedig feltételektől függők, mivel a' dolgok' körülményeitől határozottnak. Hogy tehát helyesen okoskodjunk, eleve tárgyilagosságot ismertetést kell szerzeniünk, mint azokat a' természettan 's történetírás' tudományai nyújtják. Így „egy virtust vagy vétket vévén föl, nem mindig mondhatom el róla ugyanazt, p. o. az adakozás jó és szép; de ha miatta koldusbotra juttatja magát, vagy épen talán másébol adakozik valaki: akkor rossz és rút, úgy hogy a' virtus vétekké (talán épen tolvajsággá) vált kezében, a' nélkül, hogy a' virtust véteknek mondhatnánk közönségesen. Így a' háború minden esetben káros; de van egyetlen egy eset, mellyben az nem csak hasznos, de mulhatlan szükséges is, t. i. mikor meg vagyunk támadva.“ Minő ellenmondások, 's fogalom-zavar ez megint! Az erény minden körülmények közt erény, 's soha sem válhatik vétekké, mert általános becű, csak fogalmát fogjuk fel tisztán. Az adakozás csak akkor adakozás 's erény, ha vele másnak használunk, a' nélkül, hogy nekünk, vagy másnak ártanánk. Ha ki adakozásával magát károsítja, nem adakozó, hanem tékozló, 's ha másébol adakozik, bizonyosan tolvaj: de a' mellett nem az erény változott vétekké, hanem a' cselekedet már eredetileg vétek volt; mert általa minmagunk 's mások iránti kötelesegeinket sértettük. A' második példát illetve: a' háborút annyiban lehet minden esetben károsnak nevezni, a' mennyiben az ember-élet, egészség és vagyon' károsításával van összekötve: de más oldalról, ha arra kényszerítetünk 's a' jogtalan megtámadást diadalmasan verjük vissza, következeéseire nézve hasznos lehet.

Az „okoskodás' szerközetére“ nézve azt tanítja szerzőnk, hogy minden tárgyat úgy kell előadnunk, mint az a' gondolkodásban „elménkben összeáll.“ „Üres hang tehát, azt következteti, ama' műszeri elrendelés, mellyet sokan javaslanak, hogy t. i. az okoskodás' rende ez legyen: kezdet, megmutatás, végzet.“ Végre, az „okoskodás' előadását“ illetve azt mondja: hogy az mindenek előtt helyes

legyen, szükségtelen czifraságoktól ment, hogy ne idézgessek szüntelen mások' mondásait, hanem min magunk gondolkodjunk stb, melly utólsókban szívesen egyetérttek a' szerzővel, jegyzeteimet az előbbiekre alkalmasabb helyre tartván fel, mivel ezennel egyenesen a' szerző második értekezésére,

A' költészet' (poezis) alaptudománya, kell átmennem. Itt a' címhez mellékelt latin magyarázat tartalma iránt nem enged ugyan kételkednem, e' helyett azonban azt kérdezem: helyes-e? lehet-e a' költészetnek tudománya? Ha szellemi munkásságunkat eszményire (idealisra) és valódira (realisra) osztjuk, mint azt egy bíráló előttem, ítéletem szerint helyesen, tevő; 's az elsőbbit megint művészetire és tudományosra: úgy többé zavar nélkül költészet' tudományáról nem beszélhetünk, hanem csak művészet' theoriájáról. Szépliteratura van, mert van tudományos literatura is, azaz művészetet és tudományt magokba foglaló könyvek; de mint a' művészt tudósának nem nevezhetem, úgy azt sem mondhatom, hogy a' művészetnek tudománya van, legalább ez olly logicatlanság lenne, mint más tekintetben, ha p. o. valami folyóiratot így címeznék: „Hirnök. Tudósítások a' művészet, játékszín, társas élet, és divat' köréből“, mert a' játékszín a' művészetben, a' divat pedig az életben ben foglaltatik. Illy logikai jelességek, a' Bécsben most folyó lapok között, ha jól emlékezem, mintegy hatnak homlokeczimén díszelnek.

A' szerző' költészeti theoriája oda megyen ki: az okoskodás a' szép, jó és igaz' ajánlatára, és a' rút, rossz, hamis' elutálására fellette „száraz“: tehát e' tisztet a' költészetnek kell átvennie, melly e' tekintetben úgy is sikeresebb eszközökkel bír. Így tehát ennek nem főleg a' szépet, hanem egyszersmind az igazat és jót is kell tárgyaznia, és pedig, mint ez a' szerző' alkalmazásából kiviláglik, egyaránt; sőt a' költészi művek' bíráltságában az erkölcsi cél' főtekintete, mi által megint a' művészet és tudomány' határai rontatnak le, sőt némileg azon különbség is, melly elméleti és gyakorlati munkásságunk közt fenáll. Teljes összehangzása munkásságunknak eredeti törvényeivel és céljaival az, mi nélkül emberben tökély nem gondolható. A' mint tehát énelges (subjecti-

vus) tekintetben elméleti munkásságunknak, ezen tökély' megsemmisítése nélkül, gyakorlati munkásságunkkal ellentétben állani nem szabad, 's megfordítva ennek amazzal: úgy tárgyilagoss tekintetben a' munkásságunk által valóított tárgyakkal sem azon törvényekkel és célokkal, mellyek lényünk' eredeti örökös szabályait képzik. A' művészetnek ennél fogva ellenkezni nem szabad ugyan az igazsággal és jóval, a' tudománynak a' széppel és jóval, az emberi cselekedeteknek nem a' széppel és igazsággal; de mivel gondolkodva nem költethetünk, mivel az igazság egyedül fogalmak által kinyomozható 's magyarázható, képzelődve pedig nem gondolkozhatunk 's a' szépség csak költve képekben előadható, cselekedni pedig csak akarla és ügyekezve lehet, nem pedig gondolkodva és költve: ezekből úgy hiszem eléggé világos, hogy egyenesen és közvetlenül a' művészetnek egyedül a' szép, a' tudománynak az igaz, gyakorlati munkásságunknak pedig a' jó (tágas értelemben, hová a' hasznos is tartozik) lehet főcélja; ámbar, mint mondám, fordítva (indirect) és közvetve a' művészetnek 's tehát költészetnek is, az igazat és jót lehet, sőt kell, tárgyaznia, mint munkásságunk' többi ágainak is közvetve a' mellékes célokat szükség valósitania, mivel azt összes munkásságunk' teljes egybehangzása úgy kívánja. Mélyebben bocsátkoztam e' tárgyba, hogy a' szerző' alább idézendő művész-bírálati alaptalansága szembe tűnjék, 's ezen, e' lapokban már többször előfordult, kérdés valahára eligazítassék.

A' költészet' nemeit szerzőnk így osztályozza: 1. Egyes tárgyak' festése 2. Dalok 3. Regék 4. Ódák 5. Mesék 6. Gúnyok 7. Drámák. Ki találja itt ki az osztályozás' elvét! 'S aztán a' Kritikai Lapok' logikai leczkéi ellen panaszkodunk!

A' mértéket és rímeket a' költészetben általában kárhóztatja 's megveti, mivel, úgy mond, sem nem hasznosak, sem nem szépek. Nagy szerepet játszik itt a' szerző' képzeletében, nagyobbhat mint talán a' szerző maga is tudná, egy homályos, fonák eszme a' természetéről. A' gondolatok, úgy tanít az „okoskodás' szerközetében,“ nem állanak össze mint „kezdet, megmutatás és végzet“ fejünkben; tehát ne is adjuk azokat úgy elé;

a' költészet a' természetből veszi tárgyait, tehát ne vétsen a' hívség ellen, máskép hitelét veszti 's hazugsággá válik; — mi, mellékesen megjegyezve, köznépi képzelet; a' mérték és rím nem természetes, tehát hagyjunk fel azzal. Ha szerzőnk idővel élet-tárgyak' fejtegetésére megyen át — mit ugyan nem ohajtok — alkalmasint a' polgárisodást kárhóztatni fogja, mert hiszen, illy fonák fogalom szerint, ez sem természetes, mint már többekből vitatott; csak hogy az embernek szintűgy egy természetes erkölcsi és eszes oldala van, mint egy érzeki, minek következtében a' műveltség minden intézetei' lényével szintűgy összeegyezik, mint az evés és ivás. 'S a' szóba vett esetben a' tudomány 's művészet' természete gondolatink' olly elrendelését 's előadását kívánja meg, mint azt külön céljai szükségessé teszik. A' költészet a' szépet nem valósíthatja egyedül belső tartalmával, ámbár ez a' fődolog, hanem külső formái által is. Már a' prosától is az úgy nevezett numerus oratoriust kívánjuk meg; 's a' költészet ne teljesítsen többet? Hogy pedig a' mérték és rím szép, ki vitatkoznék az iránt?

Bevégezem e' két értekezés' tartalma' előadását a' „költészet' története“ néhány helyei' idézetével, azon ohajtással, hogy azok az olvasót, annyi komoly tárgyak' fejtegetése után, szintolly víg kedvre derítsék, mint azt a' bíráló tapasztalta.

A' görög játékszínről ezeket mondja: „Az olympiai játékok 's Athenae' kimívelődése, megvetették a' színjátékok' alapjait is, melyek utóbb, ha tökéletességre nem is, legalább annyira mentek, hogy egy egészzet formáljanak. Nagy szerencsétlenségre a' versmérték volt itt is a' főtekintet. Céljok is el volt tévesztve, mert inkább csak mulattattak mint oktattak és erkölcsítettek. A' mennyiben pedig többnyire csak a' rabszolgák' alávaló vétkeit és elfajulását festegették, vagy azoknak műveletlen elméskedéseikkel akartak mulattatni: ez által célt tévesztve, inkább rontottak a' helyett, hogy használtak volna, és a' legutálatosabb ízlést terjesztették a' különben szabad és annál fogva dicső nemzet közt.“

Horácztot így ítéli meg: „A' görögök'

elhanyaglása után Horácztot írt a' rómaiak között valamit a' költészet' mesterségéről (de csak mesterségéről) a' Pisókhöz írt levelében; de ezt is felülegesen és rend nélkül, mellyből szintűgy nem lehet kivenni mi a' költészet, mint Cicero' munkáiból azt, mi az ékes szólás.“

A' keresztény világ' literaturája valamivel kimelölőbb méltánylást nyer e' minden criticusok' legszigorúbbikától. „A' legújabb időkben, mond, elvégre kezdtek az emberek főzül néhányan, de csak kevesen a' költészet' célját által látni, 's munkáikat e' dicső célra intézni. Legjobban ezt még eddig Schiller, Kotzebue és Kötterer értették, kiknek munkáiktól méltán lehet a' valódi költészet' kezdetét számítani. Ezek is verseltek ugyan, de a' verselésben is nagyobbak voltak az eddigi költőknél, és annak hibáin sokat helyre hoztak.“ Minek, 's kinek hibáin? Homer' 's Shakespearén? 'S Kotzebue? Hiszen ez, minden találékonyasága 's elméssége mellett, e' magas szellemek' nadrág-foltozója sem lehetett!

A' munkának végén vagyok. Nátunk a' criticusnak még minden állítását okokkal kell támogatnia, máskép a' zsarnokság és dictatori hang' vádját ki nem kerülheti: ez oka hosszúra nyúlt bírálatomnak. Ha németül írok vala, röviden és igenlegesen p. o. így kezdettem, és végzettem volna: Drága Sasku Károly úr! kegyed nagy kedvelője az öngondolkodásnak 's ez előttem igen becses tulajdona: de hogy sikeres haszna lehessen, elébb mind azt ismernünk kell, a' mit a' literatura' azon ágában mások előttünk írtak. A' tudományok jelen korunkban nem egyes emberek' találmányai, hanem a' századok' hagyománya. Min gondolkodásunknak tehát ott kell kezdődnie, a' hol a' világ' tudománya végződik; csak így folytathatjuk előmenetellel a' múlt kortól átadott anyagot, 's válhatunk hasznos munkásai a' literatura' mezejének. Ezt elmulasztva, szükséges alap nélkül vakon okoskodni 's tanítani annyit tesz, mint a' tudományt bölcsőjéhez visszavezetni. Lehetetlen, hogy illy fonák helyzetben, haladó korunkban, tudatlanságunk munkáink' minden zegezugán ki ne kandikáljon, ismereteink silányok, nézeteink ferdék ne legyenek. 'S ha a' mellett min gyöngeségünkre nem eszmélve, még reformatori hangra fakadunk, 's

a' világ' legnagyobb művészeit otrombául meg-támadjuk: a' criticának gáncsolását lehetetlen kikerülnünk. A' magyar pedig, szükség' esetében, nem a' legkímélőbb. Maga olvashatta kegyed, drága Sasku úr, hogy e' lapok kö-rükből a' felekezetlenséget kiutasíták. Ezen bevett szabály szerint maga át fogja látni, hogy most nekem is föl kell kelnem, és pe-dig literatúránk' érdekében, az úr' munkája ellen: felszólítom tehát e' lapok' minden ol-vasóit, hogy ezentúl e' jelenleg megbírált ér-tekezéseket ne vegyék és ne olvassák; kia-dójoknak pedig tessék a' még hátra maradt példányokat azon helyre vitetni, hol azok még egyedül használhatók — a' fűszerároshoz!

Karácson Tivador.

NÉMET LITERATURA.

Románok és novellák.

1) *Der junge Tischlermeister. Novelle in sieben Ab-schnitten von Ludwig Tieck. Zwei Theile. Berlin, bei Reimer. 1836. n. 8r.*

Tieck' munkáiban a' polgári élet' szemlé-leti álláspontja ingadozó volt elejétől fogva. Gyakran aristocratiai sympathiákról is vádol-tatott e' költő, minek egyedüli okát talán csak azon szépművészeti mázban kell keres-nünk, mellyel a' társasági állapotokat bevonni szokta, a' nélkül hogy lényeges oldalukat egészséggel és anyagi valósággal felfogná. A' romantos iskolának ezen öregmestere in-kább arról vádoltathatnék, hogy költeményei-ben és novelláiban a' polgári életet nem ismeri, nem adja. Phantasia és lyricai meleg-ség kölcsönözték az alaphangokat költői cha-racterének, melly az elsőbb időszakban némi érzelembujálkodásra, 's érzelmi élvágyra áradozott szét, utóbb pedig az okoskodásban és elmélkedő életbölcsetségben szilárdabb ala-pot nyert. Alkatalai mindazonáltal nem annyira az élet' tapasztalásain, mint a' literatúrákbe-lieben épültek; illyesek critikai rokonsága Shakespearrel, kin hajlamát a' cselekvényesre fölelevenítette; szorosabb ismeretsége Cer-vantessel, ki élt és finomságot kölcsönözött ironiájának, 's más nagy előképek, mik ál-tal olly alkotásokra buzdítatott, mellyek a' phantasticai oldalról legalább nem csekély nagyságot értek el, minők p. o. Marlov' és Green' rajzai a' „Költőéletben.“ A' társasági

anyagrészekkel azonban csak ritkán érintke-zett olly közletről, hogy meghatározott viszony mutatkozzék közte és azon polgári szerkezetek között, mik őt a' valósággal összekap-csolják. Ifjúkori románaiban, névszerint „Wil-liam Lovellben“ némi hajlandóságot látunk a' legalacsonabb 's legaljasabb életviszonyokbai elegyedésre, mit inkább genialis cynismusból származtatunk, melly ifjúi merészségében még az elvetemültségből is költői szikrákat előcsa-holni bátor, 's épen nem democratiai hajlan-dóságból, melly őt illyes képek' rajzolatára ösztönzené. E' cynismusból áll Tieckben a' népszerű elem, 's ez némi viszonyban tartja a' költőt a' polgári élettel, de hatása' elsőbb szakában inkább, mint a' jelenben, hol is fő-leg a' válogatott társaság' költőjének mutat-kozik. E' társasági novellákban mindazonál-tal nem annyira a' kiszemelt kör' élethalakza-tait, mint inkább e' kör' társalkodását rajzolja; ez a' „bonne société“ társalkodása, aestheticailag fűszerezve, 's csak „műveltek“ lehetnek részesei.

A' tér és alap, mellyen e' novellák kifej-lődnek, nem a' leganyagiabb néha. Még a' későbbiek is örömet a' regé' határába lépnek által, 's „Phantasia“ álomdús költőjére em-lekeztetik az olvasót. Valamint az élet cso-dásan felfogott pillanatokban álommá válik, úgy gyakran a' regébe csap által Tieck' poe-sisában a' valóság. „November' tizenötödiké“ re, e' kevéssé ismert novellájára emlékeztet-jük itt az olvasót, mert a' regésnek és való-nak elemei olly sajátilag vegyülnek el benne, hogy azt a' legnevezetesebb 's legcsodásabb művek' egyikévé alakítják. Fritzwilhelm, a' főszemély, ki megfoghatlan betegségtünemé-nye által ad érdeket a' novellának, 's kinek története ezt kifejleszti és befejezi, — egé-szen regés egy lelemény. A' szín- és virágdús előadás phantasticai korányhoz hasonló, melly-nek varázs szürkületén idegen árnyak 's ide-gen fény játszadoznak át. A' mi túlingerlett van e' különös alakokban, az szintúgy meg-felel a' koránytáj' characterének, melly mint-egy víni látszik a' reggel' álmának nyom-masztó ködével.

Midőn az életfelfogásnak e' saját, egye-dül csak Tiecknél található, modorját kiemel-jük, annál feltetszőbb leszen a' hang' és szer-kezet' alapkülönbözése az előttünk fekvő novellában. Ez a' költő' legkorábbi tervei kö-

zé tartozik, 's a' kivitel őt, a' gondolat' első keletkezése óta, 1795től az élet' legkülönbé-
 lébb fokain által foglalatoskodtatta. 1811ben
 iratott az első rész, 's 1819ben sajtó alá bo-
 csátatott, de a' minapában elkészített máso-
 dik részszel egyetemben csak most adatott
 ki. A' rangviszonyok' 's a' polgári élet' szem-
 lélete az indulatpont, 's oda van irányozva
 a' mű, hogy a' kézmivesség' poetai és nemes
 alkotó részei, még olly fokon is, holott az a'
 társasági körök' aristocratiájába egyenjoggal
 benyúlik, tüntessenek ki. A' fiatal asztalos-
 mesterben egy gondolkozó, mívelt, finom ér-
 zéssel és tiszta belátással felruházott indivi-
 duumot szemlélünk, ki a' kézmű' szűk sphae-
 rájában semmi elnyomatást, hanem jótékonyan
 korlátolt területet lát, minden szép emberi
 tulajdonságok' csendes kifejlesztésére. Ezen
 mívelt asztalosmestere, ki iskoláit dicsérete-
 sen végezte el és Homért eredetiben olvas-
 hatja, lelkesedett beszédekben küzd a' czé-
 hek' visszaállítására mellett; ő kiemeli a' tes-
 tülétek' patriarchalis oldalát, 's ennek befo-
 lyását az életre, melly a' kézművességnek e'
 régi, költői alakzata által festőleg tagol-
 ták, holott a' jelen mind inkább növekedő
 gyárelet, melly ezer kart alávet egy gazdag-
 nak, a' létel' józanon száraz monotoniáját ter-
 jeszti. A' kézművesi hivatás', nevezetesen az
 asztalos' poesisáról Lénárd mester elmélkedik
 ekképen: „Még gyermekségemben — így szól
 — de jóval inkább az előkorban, a' művész
 és kézműves között állott az asztalos, 's fő-
 leg ez tökélt el engem, magamat e' hiva-
 tásra szentelnem. Már korán elmélkedtem
 volt arról, mi nemes legyen amaz ösztön az
 emberben, melly az elkerülhetetlenül szüksé-
 geshez még a' szépség' bizonyos járulékát ad-
 ja, úgy, hogy a' gazdagabbnak és míveltebb-
 nek még csak egy bútorra sincs, melly hoz-
 záadott díszítmény által magasabb művé ne
 válják. Ezen szépség- és művészetösztön,
 mellyet örömmel és fölmelegedve szemlélünk
 mindenütt, ama' kellemes talánygyá teszi a'
 világot, mit annyian fel nem fogni látszanak.
 Mert ha a' magasabb művészet szabadon le-
 heghet, a' legtisztább aetherben, önmagával
 megelégedve, és csak szépség és elragadás
 által hat az ember' legnemesebb, legtitko-
 sabb erőire, 's így közvetve arra is, minek
 kormányoznia és magashitania kell a' vi-
 lágot, — van neki még egy becsmértlett,

mintegy megtagadott testvére, 's ez közvet-
 lenül részt vesz az élet' szükségeiben és gyá-
 szában, 's bár mi szomorítson, vagy terhel-
 jen, csendes derűtségével vigasztalni akar
 bennünket. Ezen mind inkább eltűnő kedv,
 mellyet elődeink olly nélkülözhetlennek tar-
 tottak, melly egyszerű ünnepeikben nem rit-
 kán gyermekileg és bohóképen nyilatkozott,
 mellyen a' mi bölcseségünk mosolyog, és tö-
 kéletes eltöröltetése által segíteni kíván; ez
 az ösztön sok vidékekben képleteket farag az
 ekére, Frankenben tarka színekkel festi be
 a' marhák' homlokigáját, a' pástort ez ösz-
 tönzi, hogy fakupáját 's botját lombozattal
 felczifrázza, fenyűágakkal és virágfonadékkal
 ez díszesíti bizonyos évszakokban a' szobát;
 ezen ártatlan, szeretetre méltó ösztön nekem
 mindig olly tisztán emberinek látszott a' böles,
 uralkodó, gazdag, vagy azon affectált művé-
 szetemberek' ellenében, kik csak hallomás'
 útján szereztek magoknak utánozott enthu-
 siasmust, és soha megismerni, vagy megérteni
 nem akarják azon képzésösztönt, mellynek
 föld, víz és lég gyanánt kell szolgálnia a' való
 művészetnek, hogy az csirázhasson és növe-
 kedhessék.

A' czéhes, kézműves és polgári étellel csak
 a' novellának első része foglalatoskodik kö-
 zelebről; a' másodikban társasági és aristo-
 cratiái viszonyokat látunk, 's a' polgári hiva-
 tásának eltitkolásával áthelyezett fiatal asz-
 talosmestert közepettők. Armida' varázskerté-
 ben találjuk őt, odaengedtetve ama' felsőbb
 életalakok' csábjainak, kik, főleg az asszo-
 nyiak, saját, magasabb kecsét nyernek az
 atmosphaerától, melly alatt léteznek. Az asz-
 talos, kiből a' kézművest nem sejtítik, ve-
 szedelemben forog csatáját ezen finomabb
 társasági életképekkel, kik őt varázshálóval
 fogták körül, kárvallással kiküzdeni, midőn
 honn maradott, szeretetre méltó, egyszerű
 nejének egy levele, kedves, polgári csevegé-
 sével, saját sphaerájára emlékezteti. A' fiatal
 asztalosmester műhelyébe, gyalújához vissza-
 tér, 's itt feltalálja ismét lételének súlygye-
 nét, mellyből olly viszonyok által emeltetett
 vala ki, miken szellemileg ugyan erőt fogott
 volna vehetni, de mik őt munkássága' harmo-
 niájától, 's így szerencsésjétől megfosztanák.
 A' helyzetnek ezen egyszerű ide 's tova mez-
 dulása az egyetlen egy dialecticai kifejlődés
 e' költemény' eszméiben és történeteiben,

melly is, Tieck' szokása szerint, különben csak beszélgetésekből és elméletekből szerkeződött. —

Novellánk még a játékszínnel is foglalkozik, olyképen, mint azt Tiecknél már megszoktuk. Götznek egy falusi kastélyban, előkelő társaság általi, előadása alkalmul szolgál számos beszélgetésekre és elméletekre, mik a' színészetet, a' színi valóítás' legjebb nemét, 's a' drámai művészetet tárgyazzák. Itt is előáll dramaturgiai kedvencz-eszméivel a' szerző, hogy t. i. a' szín' külsejét a' shakespearei időkor' egyszerűsége és példányszabása' szerint kellene idomítani. Sok ollyas van e' színészeti vitatásokban, 's főkép' az első rész' terjedelmes kivitelében, mi már tökéletesen elavult, 's mi a' munka' eredetszakára emlékeztet. Efélek által csak öregbül az unalom, mellyet amúgy is gazdag mértékben áraszt olvasójára e' költemény.

63.

Bibliographia.

- 1) *Catalogus codicum MStorum bibliothecae palatinae vindobonensis. Pars I. Codices philol. latini. Digestit Steph. Endlicher. Viennae, apud Beck. 1836. kis fol. X és 401 l.*

E' becses munka a' bécsi csász. kir. udvari könyvtár' épületének képét visei címlapján, különös kezességeül, hogy status-költségen jelent meg. Dietrichstein Móríc grófnak van ajánlva, ki mint a' bécsi csász. kir. udvari könyvtár' praefectura az alája rendelt személyzetet új életre hozá, 's az intézetnek mind a' foglalkozási rendben, mind pedig valamennyi könyv' fensőbb haszonvetőségében maradandó hírt szerzett. Ezen igen fáradoalmas munka' szerzője mindjárt az ajánlásban megvallja, hogy azt csak e' nagy Maecenas' akaratja szerint 's ótalma alatt teljesíthette, ki ha udvari tisztségre leendő előmozdítottása által a' cs. kir. udvari könyvtár' praefecturáját elhagyandja, a' tudományok lényeges veszteséget fognak szenvedni. Az előbeszédben azt mondja a' szerző, hogy ezen kézirat- 's könyvgyűjteményről már híres tudósok adtak leírásokat, mellyek nekik a' tudományos köztársaságban halhatatlanságot szereztek. Lambeccius, Nessel, Kollár és Denis régiebb tudóskról sem felejtkezvén meg, Gentilotti, Fortosia, Heyrendach, Schwandtner, Copitar és Eichenfeld' érdemeiről emlékezik, valamint gr. Dietrichstein' szilárd akaratjáról is az igen megszaportott kéziratok' új mutatójának készítése 's közreboctása iránt, mellynek eredményét e' munka teszi.

A' cs. kir. udvari könyvtár' latin philologiai kéziratának osztályát, két kötetben, minő az egyik előttünk levő, reményli adhatni. Az egyes kéziratok' leírásában a' kort, terjedelmet 's a' különösségeket, kiváltkép pedig a' föl- 's aláírásokat vevé tekintetbe, 's hol szükségesnek látta, a' codex' terjedelmét 's végét is közlé. Hol ennek sorsáról különös körülményeket adhatott, ezeket is hozzá taldotta. Az egyes codexek' leírásának mindenik osztálya más betűkkel van nyomtatva; mi az egyes viszonyok' fölkeresését igen könnyíti. **I.**

Literaturai mozgalmak.

Legújabb jelenetek. — Leírása az egész ismért föld-kerekességének. A' leghitelesebb leírásokból kiszedte és honni nyelvre fordította *Hodosi Bende László*. Pozsonyban, Landes Józs.' tulajdona. 1837. n. sr. 220 l. 54 kr.

Az erdélyi nagyfejedelemség' rövid földleírása alóbbi iskolák' számára. *Benigni József'* német dolgozása szerint. Kolozsvár, az ev. ref. főiskola' ny. intéz. 1837. sr. 32 l.

Az erdélyi nagyfejedelemségben a' perfolyamatokban előforduló lépéseknek és törvényes cselekedeteknek négy darabokból álló táblái. Összeszedte *Vargyasi Szolga János*. Második javított kiadás. Hely és név nélkül, fol.

Keresztyén erkölcsstudomány. Készítette *Zsarnay Lajos*, a' sárospataki ref. anyaoskola' predikátora, a' papi és erkölcsstudomány' rendes professora. S. Patakon, ny. Nádaskay Andr. 1836. sr. 316 (és 8) lap.

— *Codex diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus et Civilis. Studio et opera Georgii Fejér Bibliothecarii Regii. Tomi VII. Volumen IV. Supplementare. Accesserunt Dissertationes de Rebus Hungariae veteris. Budae, typis reg. scient. Universitatis Ungaricae. 1837. n. 8. 1 ft. 30 kr.*

Írói ellenmondás.

A' „Szófüzér“ harmadik kiadása tudtom 's jóváhagyásom nélkül történnén, sőt mi több, annak bővítése a' kiadó által idegen kezekre bízván, minthogy abba olly szavak is vétettek föl, mellyeket én sem tájszavaknak, sem óságukból fölélesztetteknek nem ismerem, hanem a' Bóvító által koholtaknak, még pedig nyelvtudomány- 's jóhangzat-ellenesen koholtaknak, tartok: nyilatkozatom, hogy én Szófüzér harmadik kiadatát, miut idegen kéz által megkoresosítottat, művemnek el nem ismerem, 's az illy írói bitortásoknak mindenkorra ünnepeylesen ellenmondok. Fölszólitom egyszersmind a' munka hirdetése alatti G. N. betű névjeles urat, nevezze meg magát nyilvánosan, 's adja elő azon okokat, mellyeknél fogva jogosítottnak érzé magát, az én megbízásom vagy fölhatalmazásom nélkül, munkámon olly változtatásokat tenni, mellyek, mint szerzőnek, egyedül csak nekem szabadosak. Kolt Pesten, tavaszutó 1837. **Kunoss.**

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.